

Flugten over Østersøen

Hans Ketil

Flugten over Østersøen.

Hans Ketil

Ved parkeringspladsen for enden af Gedebakkevej på Sydbornholm ligger en samling små rødmaledede træbygninger, som oprindeligt blev opført til at huse jolleejernes fiskeredskaber. I dag er de fleste indrettet til ophold i dagtimerne. En af bygningerne skiller sig dog ud fra de andre ved at være trekantet som et 6 meter langt gammeldags spejdertelt. I 2001 købte Allan Rasmussen, grunden af Christian Peter Lund, St. Gadegård i Pedersker. Ved overtagelsen lå der i forvejen en trekantet bygning, men den var i meget dårlig stand og var halvt begravet i klitten. Allan Rasmussen fik derfor tilladelse til at grave den fri, fjerne den og i stedet opføre en ny i samme stil til opbevaring af hans kajak. Bygningen er således kun 18 år gammel, men bærer i sig en dramatisk begivenhed under den kolde krig. Gennem samtaler med lokale bornholmere, avisartikler fra 1954 bragt i Bornholmeren og Bornholms Tidende og artikler fra den polske informationsportal Widoki.info i Rewal, har det været muligt at afdække hyttens spændende baggrund.

Allan Rasmussens kajakhytte

foto: Hans Ketil

For at finde historiens begyndelse skal vi til Polen, 8 år efter anden verdenskrigs afslutning, hvor et jerntæppe sænkede sig mellem Øst- og Vesteuropa, og USA og Sovjetunionen udkæmpede det, der senere blev kaldt den kolde krig. Det polske styre var den gang kommunistisk og reelt underlagt Sovjetunionens magt over Øst- og Centraleuropa, og med livet som indsats forsøgte tusindvis at flygte fra det kommunistiske styres undertrykkelse og kontrol. Alle transportmidler blev taget i brug lige fra fly, windsurfere, gummibåde, luftmadrasser, vandcykler, undervandsscootere og kajaker. Leder af billedarkivet på Bornholms Museum, Maria Tuniszewska-Ringby, har indtil nu fundet 200 personer, som lykkedes med at flygte fra Polen til Bornholm i perioden 1949-89. To af disse var et par unge polakker, Zenon Resiak og Witold A. Jarzyna. Her fortæller Zenon deres historie:

Jeg er født i 1931 i den lille by Wolka i nærheden af Lviv, som i dag ligger i Ukraine. Jeg voksede op under fattige kår med 6 søskende. En dag flyttede en mand ved navn Myk med sin familie ind i nabolaget. Han var for en del år siden vendt hjem fra Chicago til Polen for at være med til at genopbygge landet efter første verdenskrig. Jeg gik i skole med hans børn. De havde alt i overflod, gav mig slik og chokolade og talte med begejstring om Amerika. Efter skolen tog jeg studentereksamen i Zawadzkie og læste efterfølgende til ingeniør på WSI universitetet i Czestochowa. Derefter fik jeg arbejdsordre (!) i Nowa Huta og senere sendt til en arbejdsplads i det sydlige Polen i byen Siemianowice med 70.000 indbyggere, 500 km fra Østersøen. Her sad jeg en sommerdag i 1954, 23 år gammel, i muntert lag med en flok kammerater. Vi var alle temmelig berusede, og jeg fortalte, at jeg ville flygte fra Polen. Ikke fordi jeg var politisk bevidst og ikke sympatiserede med kommunismen – jeg var faktisk meget patriotisk – men fordi jeg så flere muligheder i USA. Vi kunne lytte til den amerikanske propaganda radio i München, Radio Free Europe, som sendte til de nærmeste Warszawapagt lande og lokkede med et frit liv i det forjættede USA, mulighedernes land. Landet som flød med mælk og honning, og hvor man kunne købe nyt tøj efter to dages arbejde og en ny

bil efter bare 3 måneder. Det var også her jeg for første gang hørte om Bornholm. Mindst 14 af mine kammerater sagde, at de ville flygte sammen med mig, men da flugten skulle realiseres, var det kun min gode ven og kollega Witold, der tog med. Jeg ville aldrig have kunnet gennemføre flugten alene.

Efter nogle få forberedelser tog Witold og jeg med toget til Kolobrzeg som turister. Vi ankom hen under aften, og selvom det allerede var tusmørke, løb jeg straks ned på stranden. Vi havde aldrig været ved havet før, og jeg ønskede at se og bade i havet. Da jeg var ved at klæde mig af, kom soldater bevæbnet med rifler løbende hen mod mig. Jeg var ikke klar over, at stranden var bevogtet og at der gik patruljer om natten. Jeg forklarede, at jeg kom fra Schlesien og arbejdede i Siemianowice, som ligger 500 km fra kysten, og at jeg for første gang i mit liv så havet og derfor var så glad. Soldaterne grinede, men forlangte alligevel at se dokumenter. De gennemsøgte også min bagage. I tasken lå nogle oppustelige puder, som bruges på hospitaler. Dem skulle jeg bruge som sikkerhed under flugten. Jeg var og er stadig en habil svømmer, og kan jeg svømme flere kilometer. Men til soldaterne sagde jeg, at jeg ikke svømmede så godt og derfor skulle bruge puderne som svømmevinger. Vi talte videre sammen i en god stemning, og soldaterne endte med at hjælpe os med at finde overnatning på et hotel for arbejdere i Kolobrzeg.

Vi var der i to dage, men fandt ingen flugtmuligheder. Stranden var overvåget hver nat, og der var ikke en eneste båd. Jeg vidste fra bøger, jeg havde læst, at der var fiskerbåde ved havet, så vi gik langs kysten for at lede efter dem. Vi gik 5 måske 7 km uden at finde nogen, men vi mødte en mand, som fortalte at vi kunne finde fiskere i Niechorze 35 km længere vest på, så vi tog derfor toget der til. Undervejs så vi nogle kajaker i søen Liwia Luza. Både Witold og jeg havde roet kajak på rolige flod etaper og vidste med det samme, at dette var løsningen! På stationen mødte vi to sympatiske piger, studerende fra Wrocław. En af dem, Wiesia, sagde, at der var et ledigt værelse i huset, hvor de boede, og således kom vi til huset på bakken bag jernbanesporene, tæt på søen. Næste dag begyndte vi at forberede os til sejlturen. Næsten hver dag lejede vi en kajak og sejlede en tur på søen. Det var lærredskajakker udspændt

over et spinkelt træ skelet, og de var alle 2-mands kajaker med to pagajer. Efter to af turene afleverede vi kun den ene pagaj, den anden gemte vi i buskene, da vi skulle have to pagajer skjult og parat. Hver anden dag tog jeg ind til Stettin for at handle ind. Jeg købte voksdug til at dække kajakken og gøre den vandtæt. Jeg købte også to regnfrakker og badehætter, et lagen, som skulle bruges som sejl, et reb, pølser, chokolade og olie til at smøre på kroppen for at beskytte huden mod saltvandet. Jeg brugte alle vores penge til indkøb og havde derfor ikke penge til at betale for opholdet, så for at ingen skulle kunne sige, at jeg løb fra regningen, efterlod jeg min frakke på værelset. Den havde jeg selv givet 700 zloty for, og det var mange penge den gang. Uden penge var der ingen vej tilbage, så nu måtte vi afsted, for jeg ville ikke rejse hjem igen. Jeg havde foræret alle mine ting til venner og familie. Så meget troede jeg på at flugten ville lykkes.

*Søen Liwia Luza. Man kan lige skimte kanalen, som forbinder søen med Østersøen
Google Earth*

for at beskytte huden mod saltvandet. Jeg brugte alle vores penge til indkøb og havde derfor ikke penge til at betale for opholdet, så for at ingen skulle kunne sige, at jeg løb fra regningen, efterlod jeg min frakke på værelset. Den havde jeg selv givet 700 zloty for, og det var mange penge den gang. Uden penge var der ingen vej tilbage, så nu måtte vi afsted, for jeg ville ikke rejse hjem igen. Jeg havde foræret alle mine ting til venner og familie. Så meget troede jeg på at flugten ville lykkes.

Vi forlod værelset fredag d. 13. august 1954 ved halv ti tiden om aftenen og gik ned til kajakerne. Jeg kan stadig huske, hvordan vi blev ædt af myg. Hver kajak havde et beslag med et øje, hvor igennem der var trukket en lænke som fortøjning. Vi havde allerede løst dette problem ved hver dag at leje den samme kajak, og på hver tur løsede vi beslaget lidt mere, så nu var det nok bare at trække hårdt til for at frigøre kajakken. Vi lagde puderne ned i kajakken sammen med sejlet. Så lagde vi voksdug på og var klar til turen. Vi fandt de to pagajer, som vi havde gemt i buskadset og roede hen til den smalle kanal, som gik ud til havet.

Da vi nåede broen passerede der en hundepatrulje. Vi gemte os under broen. Heldigvis var det mørkt, så soldaterne så os ikke, og hundene fornemmede heller ikke noget. Da de havde passeret broen, padlede vi videre med hænderne for at gøre mindre støj. Pludselig følte jeg, at noget holdt fast i kajakken. Jeg mærkede, at der var udspændt pigtråd under vandet. Jeg havde gået nogle ture her med den unge pige Wiesia fra pensionatet og set tre pigtrådsafspærringer på tværs af kanalen, men dem under vandet havde jeg ikke lagt mærke til. Der var nok omkring fire af dem, og hver gang måtte vi trække kajakken i land for at komme videre. Kanalens skrænter var ret høje. Vi måtte derfor gå oppe langs kanten og trække kajakken nede i vandet med et reb. I nærheden af et vagthus ved kanalens udmunding rullede kajakken rundt, og mine ting faldt i vandet. Jeg var nødt til hurtigt at kaste mig ned i vandet for at redde dem. Heldigvis skræmte jeg en fugl, som lettede støjende og afledte soldaternes opmærksomhed, så vi lidt efter kunne ro videre.

Midt i udmundingen, tæt på vagthuset, var der en sandbanke, som delte kanalen i to løb. Vi misforstod hinanden og prøvede at ro på hver sin side af sandbanken. Derfor lagde kajakken sig på tværs og gik på grund. Med bankende hjerte sprang jeg ud af kajakken og skubbede os fri, for soldaterne kunne når som helst komme ud fra vagthuset og opdage os. 10 minutter senere begyndte jeg at tvivle på vores forhavende, fordi der var voldsom brænding ved kysten. Klokkeren var nu blevet 2 om natten og i 15-20 minutter kæmpede vi med at komme gennem brændingen. Heldigvis blev det lidt roligere længere ude med store dønninger. Pludselig hørte vi lyden af en hurtig motorbåd. Jeg vurderede, at vi ikke kunne nå at sejle foran motorbåden, så vi stoppede op og lå stille. Den fløj forbi os i den mørke nat. Senere vendte den tilbage igen, men da var vi kommet så langt ud, at de ikke så os.

Da det lysnede om morgenen lørdag d. 14 var der tæt havgus. Vi kunne høre en dyb motorlyd, og pludselig så jeg foran mig et stort gråt skib. Witold, som sad bagerst, så over min skulder og sagde, at vi blev nødt til at fortsætte. Vi padlede derfor stille forbi uden at blive opdaget. Der var stadig dårlig sigt, men vi kunne høre eksplosionerne bag os fra nogle militære skydeøvelser et sted inde mellem Niechorze og Kolobrzeg og behøvede derfor ikke kompas for at vide, at vi roede i nordlig retning.

Vi havde en natpote med, som blev brugt til at øse med og til at forrette vores nødtørft. Vi spiste på skift, så der hele tiden var en, der roede og holdt kajakken op mod bølgerne. På et tidspunkt tabte vi en pagaj og måtte ro tilbage for at finde den. Vi brugte derefter et par rebstumper til binde dem fast til kajakken, så det ikke skete igen.

Om aftenen blev det dårligt vejr. Det begyndte at blæse og regne. Vi tog regnfrakker på og fortsatte sejladsen i store bølger. Dansk politi fortalte os senere, at det havde blæst med vindstyrke 8 på Beaufort skalaen. Det svarer til en frisk vind på 17-21 m/s, hvilket kan give op til 3-4 meter høje bølger med hvide skumtoppe overalt. Kajakken gyngede voldsomt, og vi kastede op. Hele natten måtte vi kæmpe for at holde balancen og komme fremad.

Søndag d. 15. august klarede det op og vinden lagde sig. Vi var sultne, udmattede og forkomne. Ved 14 tiden så vi måger. Det måtte være tegn på, at vi var tæt på land. Det tog en time til, før noget dukkede op i horisonten. Først var vi usikre på, om det var skyer eller land, men efterhånden stod det klart, at vi havde landkending.

Efter at have tilbagelagt 100 km på åbent hav, nåede vi efter to døgn ind til kysten sidst på eftermiddagen. Witold havde kramper i armene og benene og kunne ikke kravle ud af kajakken uden hjælp, og jeg havde ingen kræfter til at

*Den spinkle lærredskajak som den så ud ved ankomsten
foto: Bornholmeren*

hjælpe ham, men efter et stykke tid lykkedes det os dog at kravle ud af kajakken. Der var ingen at se, heller ingen vagter. Vi vidste ikke om vi var kommet til Danmark eller Sverige. Vi gik op til nærmeste vej, hvor en mand kom kørende på motorcykel. Jeg spurgte på tysk, hvor vi var, og han fortalte, at vi var kommet til Sose Odde på Bornholm i Danmark, og at der ingen patruljering var her. Derefter viste han os vej til Rønne og kørte videre. Jeg gik ud på vejen for at stoppe en bil, men vi var trætte og beskidte og så derfor mistænkelige ud. Derfor kørte flere forbi, men til sidst stoppede en bil med en familie op og spurgte, hvor vi skulle hen? De kørte os til politistationen i Rønne, hvor vi bad om politisk asyl og blev indsat i arresten for ulovlig indrejse - dog med åben dør - mens de undersøgte sagen, men et egentligt forhør fandt ikke sted. Vi fik vi varmt tøj, tæpper og mad og kunne endelig slappe af.

Allerede næste aften blev vi sat på natfærgen "Rotna" til København, eskorteret af to betjente. Vi gik ind i kahytten, men kunne ikke falde til ro og slet ikke sove, så vi fik lov til at gå rundt på skibet. Da vi ankom til København, skulle vi blive nogle timer på skibet for at ingen skulle se os gå i land. Det var vigtigt for vores sikkerhed, at det polske efterretningsvæsen ikke fik oplysninger om os, men rygtet havde spredt sig, og vi blev modtaget af pressen og nysgerrige og hyldet som helte. Derefter blev vi overført til arresten, hvor den egentlige afhøring fandt sted. Vi blev placeret i hver sit rum og blev krydsforhørt i timevis i flere dage, da de havde svært ved at tro på, at vi havde roet over Østersøen i stormvejr i en spinkel kajak. Spørgsmålene var mange og meget detaljerede: "Hvordan var pigen Wiesia klædt?", "Hvilken farve var taget på bygningen, hvor vi boede i Niechorze?". Efter to uger fik vi asyl, og det danske politi kørte os rundt i landet, hvor vi ønskede. De fandt et medhjælperjob til os ude på landet. Det var noget af en omvæltning. Jeg løb hjemmefra, fordi vi var fattige og kun havde en ko, og nu kom jeg til en gård, hvor der var 400 køer. Jeg blev nu aldrig en god landmand.

Efter et år i Danmark fik vi visum og rejste til Amerika, hvor vi også blev betragtet som helte. Sådan følte vi det nu ikke selv, vi var jo bare to unge eventyrlystne mænd. Jeg købte en ny bil efter seks måneder - ikke tre - og jeg skulle betale af på den de næste 10 år, og der gik et år, inden jeg købte en ny jakke. Da jeg på et tidspunkt var uden arbejde i ni måneder, stod bilen stille på en mark, og jeg måtte gå til fods. Sådanne ting blev aldrig nævnt i Radio Free Europe. Frygten og angsten, som vi oplevede under flugten, betød at jeg sov med et gevær ved siden af sengen hele det første år i USA, og i vinduer og ved døre havde jeg hængt metaldåser op i snor som alarmer. Jeg var bange for, at det polske efterretningsvæsen ville finde mig. Den dag i dag bliver jeg nervøs ved pludselige lyde, f.eks. hvis en dør smækker hårdt i. Man er stigmatiseret for livet, men jeg har aldrig fortrudt, at vi flygtede. Både Withold og jeg har skabt os en god tilværelse her i USA. Vi bor dog langt fra hinanden. Jeg bor i La Porte nær Chicago, og Witold bor i Tampa i Florida. Derfor ser vi ikke hinanden, men to gange om året taler vi sammen i telefon. Ikke så langt væk fra mig bor Staszek Kraft. Vi sad i arresten sammen i København, og senere arbejdede vi sammen på gården. Han deserterede fra skibet "Batory", da det lå til kaj i Københavns havn næsten samtidig med vores flugt, så ham ser jeg ret ofte.

Zenon og Withold ved ankomsten til København.
foto: Bornholms Tidende

Zenon Resiak i en alder af 85 år under et besøg hos sin familie i Polen i 2016. Han står på broen over den kanal, som han og Withold Jarzyna fulgte under flugten.
foto: Widoki.info

Her slutter Zenon sin beretning, som jo kun beskriver et ud af mange flugtforsøg over Østersøen. Bornholms Museum har en udstilling om emnet. Listen over vellykkede flugtforsøg er stadig ufuldstændig, og antallet af mislykkede forsøg er i sagens natur ukendt.

Efterskrift:

Den mand, der samlede Zenon og Withold op på Sdr. Landevej ved Sose var avlsbruger Vagn Jensen, Gyldensvang i Pedersker. Som tak for køreturen forærede de ham kajakken. Næste morgen fandt strandfogeden, gårdejer H. Ahlman fra Lille Dalbygård, kajakken i strandkanten, fuld af vand og sand. Der lå et korkbælte, et par oppustede gummiringe, en flaske vand og et halvt kilo smør. Han fragtede den medtagne kajak på hestevogn op til gården, hvor politiet senere hentede den ind til undersøgelse, inden den blev udleveret til Vagn Jensen. Kajakken er gået til i tidens løb og eksisterer ikke mere.

Vagn Jensen byggede et lille trekantet skjul til kajakken i klitterne ved Gedebak Odde. Om vinteren blev den opbevaret under loftet hjemme i garagen. Troels Munch Jørgensen fra Pedersker fortæller, at han kendte Vagn Jensen og prøvede nogle ture i kajakken en gang i tresserne. Vagn Jensens nevø, Christian Peter Lund, Store Gadegård i Pedersker, arvede kajakskjulet efter sin onkel og havde det indtil 2001, hvor han solgte grunden med kajakskuret til Allan Rasmussen.

Flugten blev erkendt, da man opdagede, at der manglede en kajak, så for at forhindre flere flugtforsøg blev marinaen og kajakudlejningen i søen Liwia Luza nedlagt, og søen blev udlagt som fuglereservat.

Allan Rasmussens kajakskjul ved Gedebak Odde har inspireret til udformningen af 7 nye sheltere, som de fire kajakklubber på Bornholm har opstillet langs Bornholms kyst i 2019. Den trekantede form minder om nogle af de bådskjul, som findes rundt langs kysten, f.eks. i Svenskehavn, og har således et maritimt udtryk, der falder naturligt ind i kystlandskabet.

To af de 7 nye sheltere, som de bornholmske kajakklubber har opført langs kysten. Her de to i Boderne foto: Hans Ketil

Kilder:

Artikler bragt på den polske informationsportal Widoki.info

Foredrag af Maria Tuniszewska-Ringby, Bornholms Museum

Bornholmeren og Bornholms Tidende, 16.-17. august 1954

Jesper Clemmensens bøger "Flugtrute Østersøen" 2012 og "Skyggemand" 2017, Gyldendals forlag om de mange flugtforsøg fra DDR

Det tyske firma Klepper har produceret foldekajakker siden 1907. Det er højst sandsynligt en sådan model Zenon og Withold brugte under flugten. Her ses en tilsvarende model i moderne udgave.

